

GHEORGHE ȘINCAI ÎN ISTORIOGRAFIA ROMÂNEASCĂ: ÎN CĂUTAREA ECHILIBRULUI

Istoriografia românească tinde să conserve în legătură cu Gheorghe Șincai două imagini contradictorii: imaginea tragică a istoricului pelerin care își poartă în desagă opera de-o viață și, la polul opus, imaginea hiperbolică a funcționarului imperial care întemeiază singur peste 300 de școli. Materialul istoriografic românesc disponibil la ora actuală pe acest subiect este unul preponderent monografic, destinat să creioneze cel mai adesea o schiță portret la modul general, fixată superficial în epoca din care se revendică. Analizele aplicate pe text, interpretarea cu ajutorul unui instrumentar interdisciplinar și, mai ales, eforturile de editare a bogatului material documentar disponibil reprezintă un segment descoperit, care încă așteaptă contribuții.

La o trecere generală în revistă a istoriografiei românești, se remarcă în primul rând tendința spre o tratare fragmentară a subiectului, preferându-se fie abordarea unui segment al personalității și creațiilor sale (iluminist, istoric, lingvist), fie o abordare colectivă, prin discutarea subiectului alături de ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, în cadrul unor lucrări centrate pe problema iluminismului transilvănean. Direcțiile de investigație și interpretare cele mai consistente au evoluat în principal pe două linii: concentrarea pe momentul în care acesta a îndeplinit funcția de director de școală și radiografierea generală a vieții și a operei, în care accentul a alunecat adeseori pe latura dramatică a destinului său, distinct de cel al colegilor de generație. Predilecția pentru evidențierea acestei laturi tragice, în defavoarea unei analize de profunzime a operei, a avut ca și consecință principală crearea unei imagini artificiale care a supraviețuit până azi. Astfel, în istoriografia românească asocierea numelui Șincai cu imaginea istoricului pelerin a devenit aproape un automatism. Cauzele acestei tendințe spre o extremă sau alta rezidă în faptul că obiectivul principal al investigațiilor s-a limitat cel mai adesea la aspectele care au ținut de viața istoricului Gheorghe Șincai, la simpla urmărire a traseului evoluției umane, prin îngroșarea momentelor de glorie sau decădere. Preluarea și multiplicarea acestui gen de abordare subiectivistă a dus la nașterea acestor clișee de imagine în legătură cu Gheorghe Șincai.

În aceste condiții, aflarea unui echilibru prin filtrarea producțiilor istoriografice, prin departartajarea și reținerea contribuțiilor relevante pe acest subiect a devenit un deziderat și, în același timp, o necesitate. Studiul de față își propune, așadar, o punctare a principalelor repere istoriografice care au generat sau au multiplicat poziții relaționate subiectului Gheorghe Șincai – omul și opera,

contribuind astfel la cristalizarea unor imagini cu care se operează și la momentul actual.

În încercarea de departajare a lucrărilor și studiilor am operat cu criteriul tematic, cu scopul de a oferi o imagine cât mai clară asupra contribuțiilor istoriografice, dinspre general spre particular, care au tratat direct sau indirect acest subiect. Pentru fiecare domeniu tematic selectat, criteriul de operare a fost de această dată cel cronologic. Gruparea contribuțiilor s-a făcut pe următoarele categorii:

1. Lucrări de sinteză relevante pentru subiectul Școlii Ardelene, care au urmărit semnificația, contribuția și rolul acestei generații de intelectuali în dezvoltarea culturii și spiritului național la românii din Transilvania în secolul XVIII și în cadrul cărora dispunem de o tratare colectivă a subiectului care ne interesează.
2. Lucrări, sinteze, studii semnificative pentru o radiografie generală a vieții și operei lui Gheorghe Șincai.
3. Lucrări și studii monografice care au contribuit, printr-o investigație detaliată, la realizarea portretului de care dispunem azi, complete de genul biografiilor intelectuale, care servesc indirect, prin metoda dezvoltată, la conturarea profilului.

Deosebit de importante și relevante pentru subiectul Gheorghe Șincai au fost preocupările specialiștilor, istorici și filologi, pentru problema Școlii Ardelene, concretizate în lucrări de specialitate, sinteze, ediții critice după textele întregii generații. Ovid Densușianu, filolog și istoric pozitivist al începutului de secol XX, a realizat, în lucrarea sa *Literatura română modernă*, o evidență generală a lucrărilor reprezentanților emblemă ai acestei generații, etichetați drept Școala latinistă și tratați de pe poziții unilaterale. Se remarcă însă aprecierea colectivă a generației care a acționat și s-a impus ca un tot unitar: “[...] toți cei care au scris în acest timp au urmărit o singură țintă, au avut în vedere triumful aceleiași idei și au dat un exemplu rar de solidaritate intelectuală”¹. Dinspre același domeniu, al istoriei literare a secolului XVIII, lucrarea lui Giorgie Pascu reprezintă o contribuție cu accente descriptive ce poate rămâne doar la stadiul de simplă punctare în cadrul genului. Cât privește construcția profilele reprezentanților Școlii Ardelene, exercițiul autorului, deși detaliat, nu dezvoltă analiza operelor, ci doar prezentarea lor, regăsită în formula: “[...] Clain a dat ideile [...] Șincai le-a adoptat, [...] Maior le-a consacrat”².

Demonstrând saltul calitativ, lucrarea lui Dumitru Popovici, *Literatura română în Epoca Luminilor* constituie și azi un punct de reper, atât pentru studiul general al problematicii iluminismului românesc, construit pe rolul influențelor culturii occidentale și pe prioritatea aspectelor culturale și literare, cât și pentru momentul Școlii Ardelene. Subcapitolul destinat lui Gheorghe Șincai are la bază o analiză generală a mediilor de formare, din care se detașează rolul prioritar al

¹ Densușianu 1920, p. 18.

² Pascu 1927, p. 63.

Romei în conturarea istoricului de mai târziu. În manieră comparatistă, Popovici a urmărit și o analiză a tipurilor de discurs profesate în epocă, realizând departajarea Șincai-Maior: “[...] Șincai și Micu Klein sunt mai apropiați de spiritul marilor cronicari moldoveni decât Petru Maior”³.

Prima sinteză asupra Școlii Ardelene o datorăm lui Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII*, lucrare ce se impune prin problematica și modul nuanțat de abordare a unei epoci definite simbolic *Epoca lui Petru Maior*. Studiul destinat lui Gheorghe Șincai are ca rezultat realizarea unui portret care îmbină analiza generală a traseului vieții cu analiza operei istorice, de pe pozițiile și cu instrumentele istoricului literar. Studiul lui Nicolae Iorga a jucat rolul unui model, forma și fondul acestuia regăsindu-se în studii ulterioare. Imaginea creionată istoricului Gheorghe Șincai va fi preluată și ea, sub diferite forme de prezentare: “[...] O altă fire decât blândul călugăr din Blaj, un temperament înfocat, îndărătnic, aspru. Un alt apostol decât propovăduitorul cu duhul blândetii, un luptător care striga adevărul nou în auzul tuturor, un profet prin sabie, venit să aducă războiul”⁴. Aprecierile la adresa omului sunt dublate de cele la adresa operei, la modul și concepția istorică reflectate în tipul de discurs produs: “[...] Comparat cu un alt compiler, Nicolae Costin, însă, Șincai e un luceafăr. Ce informație judicioasă și exactă, ce putere și siguranță în judecată, ce concesie în formă !”⁵ Evaluările făcute nu sunt însă unilaterale, Iorga operând pe rând cu termenii cronicar, scriitor și istoric, compilație, fără o argumentare a terminologiei folosite și mai ales fără o analiză aplicată întregii producții istorice: “[...] Șincai e un scriitor din secolul XVIII și în acest timp de erudiție nesăbuită, de paradă de titluri, de cărți inutile nu se făcea o distincție limpede între izvoare [...] Șincai n-are noțiunea clară a unui izvor și nici capacitatea de înțelegere sufletească pentru a pătrunde prin litera scrisă și a zări fărâma de adevăr ce se ascunde în ea; Cronica lui Șincai rămâne o compilație”⁶.

Dinspre domeniul istoriei literare înregistrăm contribuția sintetică a lui Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, orientată către analiza literaturii premoderne românești. Fiecărui reprezentant al Școlii Ardelene i-a fost consacrat un capitol destinat să fixeze locul și rolul jucat în epocă. Aprecierile asupra metodei și concepțiilor lui Șincai despre istorie s-au făcut însă de pe pozițiile istoricului literar și sunt rezultatul unei evaluări generale a operei, nu a unei investigații de profunzime: “[...] fără o concepție asupra istoriei și sclav în mare măsură documentelor, Șincai orânduiește povestirea evenimentelor pe ani și oferă de fapt niște anale”⁷.

³ Popovici 1945, p. 222.

⁴ Iorga 1969, p. 162.

⁵ Iorga 1969, p. 190.

⁶ Iorga 1969 p. 191.

⁷ Piru 1977, p. 459.

Anul 1983 marca realizarea ediției critice *Școala Ardeleană*, în două volume, care reunește textele reprezentative ale unei întregi generații de intelectuali. Lucrarea beneficiază de un studiu autorizat semnat Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, relevant atât pentru problematica generală a iluminismului românesc căruia i se stabilesc etapele de organizare și vârsta maturității, cât și pentru poziția și rolul jucat de Gheorghe Șincai în cadrul acestei generații. Contribuțiile sale sunt urmărite pe domenii de creație: filosofie, istoriografie, limbă, științele naturii. O analiză detaliată vizează contribuția în domeniul filosofiei, prin lucrarea *Învățătură firească spre surparea superstițiilor norodului*, relaționată preocupărilor similare ce animau la acea vreme Europa Luminilor. Sub aspectul scrisului istoric, Șincai este prezentat ca un continuator direct al eforturilor lui Samuil Micu, ca un promotor al implementării spiritului critic: “[...] de la scrisul istoric al lui Samuil Micu vor pleca și strădaniile lui Gheorghe Șincai”⁸. De numele lui Pompiliu Teodor se asociază conturarea unei noi orientări în analiza discursului, care a semnalat faptul că înțelegerea contribuției reale a lui Gheorghe Șincai la dezvoltarea istoriografiei românești solicită, la momentul de față, o reluare atentă a lecturii, în termenii unor referiri mai precise la izvoarele folosite și mai ales la modelele care l-au influențat sub aspect metodologic și conceptual, o întoarcere la marile colecții care constituie eșafodajul de construcție al *Hronicii românilor: Notata ex variis authoribus și Rerum spectantium*.

Categoria lucrărilor și studiilor relevante pentru înțelegerea vieții și activității lui Gheorghe Șincai este una consistentă atât sub raport cantitativ cât și calitativ. Acestea se disting prin concentrarea pe un anumit aspect, o anumită perioadă a vieții sau un anumit tip de scriere. În aceste condiții a fost necesară o nouă departajare a materialului bibliografic disponibil și ordonarea sa pe arii de interes, astfel: lucrări și studii relevante pentru sistemul de învățământ din Transilvania în secolul XVIII, în care Gheorghe Șincai a jucat un rol major, lucrări și studii concentrate pe elucidarea unei anumite etape din întregul proces de formare intelectuală (spre exemplu, Roma, Buda), lucrări și studii care au avut în vedere efortul complex de editare a unei opere istorice masive, ediții critice, de care dispunem în prezent.

Pentru poziția și rolul îndeplinit de Gheorghe Șincai în sistemul de învățământ în Transilvania secolului XVIII avem la dispoziție un material istoriografic consistent, concentrat cu predilecție pe analiza perioadei directoratului 1784-1794. Numărul contribuțiilor permite, la momentul de față, doar trecerea în revistă a autorilor care s-au impus ca repere în acest domeniu, prin analize care au promovat un contur realist al funcționarului imperial, prin tratarea sa în interiorul unui sistem la dezvoltarea căruia a contribuit, prin investirea în primul rând în latura calitativă a educației. Amintim așadar numele lui Nicolae Albu⁹,

⁸ Școala Ardeleană 1983, p. XLII.

⁹ Albu 1944.

Lucia Protopopescu¹⁰, Ileana Bozac, Pompiliu Teodor¹¹, Iacob Mârza¹², Ioan Marin Mălinaș¹³, Ioan Chindriș¹⁴, Remus Câmpeanu¹⁵.

În categoria studiilor care au avut în vedere numai un anumit aspect din activitatea lui Gheorghe Șincai, ne-am oprit asupra contribuțiilor care au încercat analiza și orientarea investigațiilor către eforturile concretizate în colecțiile de documente, rămase și azi needitate și în afara cărora nu putem discuta, la adevăratele dimensiuni, tipul de discurs promovat de acesta. Menționăm mai întâi contribuția lui Andrei Kiss, care a urmărit aportul lui Șincai la dezvoltarea științelor auxiliare, într-un studiu axat pe rolul surselor istorice pe care s-a construit *Hronica romanilor*: “[...] din punct de vedere al activității sale arheografice dă dovadă de o urmărire conștientă rară a obiectivului său; oriunde și în orice împrejurări lucrează, nu se lasă abătut în adunarea izvoarelor privind istoria românilor. Pentru el culegerea și transcrierea acestora nu este o activitate întâmplătoare, ci una desfășurată cu o disciplină impusă de tematica fixată”¹⁶. Pe aceeași direcție, de radiografiere a operei istorice, se înscriu și studiile semnate Ovidiu Câmpeanu¹⁷, care și-au propus un *restitutio*: izvoarele Cronicii lui Șincai. Cercetările în arhive ale sfârșitului de secol XX s-au concretizat prin aducerea acasă a unui material consistent privind activitatea lui Gheorghe Șincai la Tipografia Universității din Buda, legăturile sale cu cercurile intelectualității maghiare, poziția și rolul pe care îl ocupa în cadrul sistemului editorial de aici. Din acest segment amintim contribuțiile semnate Mircea Anghelescu¹⁸, sau Gheorghe Gorun,¹⁹ care s-au remarcat fie prin aportul documentar, fie prin tipul de abordare.

Înțelegerea dimensiunilor și importanței unei lucrări este relaționată în mod direct eforturilor de editare ale acesteia. Pentru *Hronica românilor*, creația istorică reprezentativă pentru Gheorghe Șincai, debutul acestor eforturi începe să prindă contur la anul 1840, în plină atmosferă prerevoluționară, când recursul la istorie devenise un *modus vivendi*. “[...] Hronica lui Șincai – sublinia Mihail Kogălniceanu²⁰ – este un lucru atât de mare, atât de prețios încât cuvintele îmi lipsesc spre a-mi arăta mirarea. Mii de documente necunoscute, rare, se află adunate și nu stau la îndoială a zice că, cât Hronica aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie”. Secolul XIX va cunoaște, în acest sens, încercări

¹⁰ Protopopescu 1966, p. 177-186.

¹¹ Bozac și Teodor 1966, p. 142-167.

¹² Mârza 1978; Mârza 2002.

¹³ Mălinaș 1984.

¹⁴ Chindriș 1980, p. 186-208.

¹⁵ Câmpeanu 1999; Câmpeanu 2000.

¹⁶ Kiss 1973, p. 269.

¹⁷ Câmpeanu 1995, p. 43-47.

¹⁸ Anghelescu 1983, p. 287-293.

¹⁹ Gorun 1992, p. 280-302.

²⁰ Kogălniceanu 1840, p. 217.

repetate de editare a *Hronicii*, care se asociază unor nume ca Gherman Vida, Alexandru Gavra, August Treboniu Laurian, Grigore Tocilescu. Studii semnate Zenovie Pâclișanu²¹, Iacob Radu²², Iosif Pervain²³, George Potra și Vasile Curticăpeanu²⁴, Angela Mureșan²⁵, Mircea Popa²⁶, Traian Rus²⁷, Doina Dreghiciu²⁸ au pus în ordine tot acest complex efort de editare, deschizând noi direcții asupra semnificației și valorii operei istorice a lui Gheorghe Șincai.

Categoria lucrărilor și studiilor biografice (de la monografii până la simple medalioane comemorative sau de popularizare) este destinată să cuprindă gama contribuțiilor care au pus în circulație atât informație relevantă pentru viața și activitatea istoricului Gheorghe Șincai, cât și cele care au contribuit la nașterea și perpetuarea unor clișee de identificare, dintre care cel mai cunoscut este acela de *luceafăr rătăcitor*, datorat lui Alexandru Papiu Ilarian și multiplicat prin Iacob Radu, Nicolae Iorga sau David Prodan.

Perioada prepașoptistă a reprezentat în Transilvania un timp al deshumării și inventarierii biografiilor corifeilor Școlii Ardelene, figuri reper ale mișcării naționale sau simboluri suport, cum le numea Alexandru Zub²⁹. Modul de receptare a acestora s-a realizat pe coordonatele spiritului epocii, dominat de Romanticism. La 1839 George Bariț lansa îndemnul la scrierea istoriei vieții corifeilor Renașterii ardelenice: “[...] Pentru Dumnezeu, dar biografia lui Petru Maior, Șincai, Clain și încă a unora, nimeni n-are râvnă din viețuitori să o lucreze? Oh, ce merit ar fi acesta”³⁰. Aprecierile cu caracter encomiastic debutează cu Mihail Kogălniceanu³¹, se multiplică prin Timotei Cipariu³², George Bariț³³, ale căror eforturi, concretizate în studii publicate în revistele epocii, impun în epocă dimensiunile între care se creionează portretul lui Gheorghe Șincai. Eforturile de editare pe care le cunoaște *Hronica* în secolul XIX sunt însoțite de studii biografice semnate Alexandru Gavra³⁴, August Treboniu Laurian³⁵, Alexandru Papiu Ilarian³⁶, care se înscriu între aceleași coordonate, dominate de spiritul epocii, caracterizate prin aprecieri generale laudative la adresa omului și operei.

²¹ Pâclișanu 1924, p. 20-30.

²² Radu 1924.

²³ Pervain 1971, p. 86-112.

²⁴ Potra și Curticăpeanu 1973, p. 77-135.

²⁵ Mureșan 1973, p. 783-795.

²⁶ Popa 1980, p. 589-593.

²⁷ Rus 1980, p. 705-712.

²⁸ Dreghiciu 1992-1994, p. 345-353.

²⁹ Zub 2004, p. 31.

³⁰ Pervain 1971, p. 91.

³¹ Kogălniceanu 1841, p. 1-5.

³² Cipariu 1842, p. 329-334.

³³ Bariț 1841, p. 370-374.

³⁴ Gavra 1844.

³⁵ Treboniu Laurian 1853, p. XI-XIV.

³⁶ Papiu Ilarian 1886.

Lucrările de sinteză, monografice, de care dispunem până în prezent, a căror destinație a fost clarificarea și prezentarea coerentă a tuturor aspectelor ce țin de viața și opera subiectului care ne interesează, sunt primele la care ne-am oprit, în dorința aflării unor repere sigure de orientare. Alexandru Papiu Ilarian³⁷, reprezentant al generației pașoptiste, surprinde în lucrarea sa, într-o manieră generală, rolul și importanța personalității și operei lui Gheorghe Șincai. Este prima lucrare monografică ce a jucat rolul unui punct de reper atât în epoca sa, cât și în perioada următoare, dovadă în acest sens fiind frecvența cu care este citată, procedeu care a permis transmiterea și multiplicarea în istoriografia românească atât a plusurilor, dar și a minusurilor; avem în vedere în special imaginea romanțată a unui istoric învins de un destin nedrept: “[...] divinul cerșetor, cu desagii pe umăr, cu cronica în sac, cu o națiune într-o cârpă, rătăcea printre noi”³⁸. Lucrarea, care rămâne între limitele unui discurs de recepție, primul care deschidea seria de gen la Academia Română, se evidențiază însă prin aportul documentar, care pune în ordine traseul editorial al *Hronicii*, preluat și acesta mai târziu de Nicolae Iorga, Iacob Radu sau Mircea Tomuș.

Mircea Tomuș, prin lucrarea *Gheorghe Șincai*, rămâne la momentul de față autoritatea cea mai recentă și cea mai des invocată pe subiectul care ne interesează, chiar dacă cei 40 de ani de la apariția monografiei sale reclamă, desigur, o reevaluare și o reconsiderare a unor puncte de vedere susținute. Contribuția sa se concretizează într-o prezentare logică și coerentă a vieții și operei lui Gheorghe Șincai, dublată de încercarea de analiză a textului istoric, care nu coboară însă în profunzimile țesăturii discursive, se limitează la surprinderea unor aspecte generale, de suprafață. Nu avem de-a face cu o analiză bazată pe metode și instrumentar specific pentru interpretarea de text, acest aspect nefigurând de la bun început în scopul lucrării: “[...] Urmărind în paginile lucrării noastre prezentarea detaliată a biografiei scriitorului, odată cu analiza prestației sale, nu facem deci altceva decât să preluăm, în luminile ideilor noastre, moștenirea vieții agitate și pline de sensuri a eroului nostru”³⁹.

Monografia semnată de Serafim Duicu⁴⁰ a circumscris și ea viața, activitatea și opera lui Gheorghe Șincai în epocă. Lucrarea însă nu se remarcă, din păcate prin punerea în circulație a unor idei noi, nu promovează o abordare metodologică novatoare și nu se bazează pe un material bibliografic sau documentar nou. Contribuția realizează, în esență, un transfer de informație, constituind o replicare, într-o prezentare diferită a unor lucrări anterioare. Cele trei mari repere monografice de care dispunem în prezent realizează un anumit tipar, datorat atât specificului domeniului în care se încadrează, dar și disponibilităților

³⁷ Papiu Ilarian 1869.

³⁸ Papiu Ilarian 1869, p. 144.

³⁹ Tomuș 1965, p. 10.

⁴⁰ Duicu 1983.

autorului pentru subiect, a modului în care înțelege să-și organizeze informația, a nivelului de analiză pe care și-l propune de la început. Reperele devenite oarecum obligatorii în acest tipar sunt date de stabilirea originii, educația primară, stagiile de formare tratate la modul general, prezentarea treptelor de construcție a *Hronicii* și realizarea unei analize de suprafață a acestei scrieri, tributară adesea momentului și climatului ideologic în care se scrie lucrarea.

Medalioanele comemorative și de popularizare au răspuns în general unui anumit moment și au avut ca rezultat perpetuarea aceluiași clișee de imagine. Am înregistrat în această subcategorie contribuții semnate Ioan Rațiu⁴¹, Vasile Netea⁴², Iacob Radu⁴³ și chiar David Prodan, care semnează un studiu comemorativ destinat lui Gheorghe Șincai, "luceafărul rătăcitor al Școlii Ardelene"⁴⁴. Excepție face oarecum studiul lui Iacob Radu care, deși nu depășește limitele unui medalion, se remarcă prin aportul documentar deosebit, completarea corespondenței lui Gheorghe Șincai cu Ioan Corneliu, utilă pentru analizarea procesului de gândire și regândire a operei istorice la Șincai, sub aspectul formei de prezentare și a intențiilor de editare în epocă, des citat de cei care au abordat problema traseului editorial al *Hronicii*.

Trecerea în revistă a unor categorii cât mai variate dintre producțiile istoriografice a avut drept scop atât departajarea și reținerea contribuțiilor relevante, necesare în orientarea muncii noastre pe acest subiect, cât și identificarea unor posibile modele care s-au evidențiat prin promovarea unui nou tip de abordare interdisciplinară și ale căror rezultate s-au verificat deja în istoriografia românească. La acest capitol se poate înregistra categoria lucrărilor ce tind să constituie deja o tipologie, și anume biografiile intelectuale. Am înregistrat contribuțiile semnate Pompiliu Teodor⁴⁵ și Laura Stanciu⁴⁶, care servesc indirect subiectului Gheorghe Șincai și care se remarcă, la nivel metodologic, printr-un tip de abordare plurivalentă, care așează la bază deconstrucția climatului ideologic, jocul comparațiilor și interferențelor regionale, pătrunderea în țesătura discursivă a textelor produse de cei doi reprezentanți ai Școlii Ardelene, Samuil Micu și Petru Maior, și relaționarea lor producțiilor similare din epocă, deschizând astfel noi direcții de investigație.

Imaginile construite pe acest subiect, așa cum rezultă din bilanțul istoriografic realizat, sunt multiple și adesea contradictorii. Ele se află în strânsă legătură cu domeniile și tipurile de abordare urmărite de autori, contextul istorico-politic al timpului și, nu în ultimul rând, profesionalismul celor care au

---

⁴¹ Rațiu 1904.

⁴² Netea 1943.

⁴³ Radu 1924.

⁴⁴ Prodan 1991, p. 314-324.

⁴⁵ Teodor 2000.

⁴⁶ Stanciu 2003.

exersat acest subiect. Etichetarea omului și a operei acoperă o gamă largă de denumiri, de la cronicar, compilator și până la istoric. În mod similar, operei i s-au aplicat aceleași etichete, de la simplă compilație, colecție de izvoare, construcție stufoasă, fără valoare literară, lucrare de specialitate, operă de idei. În mod indiscutabil, formația lui Gheorghe Șincai, la fel ca a celorlați reprezentanți ai Școlii Ardelene, a fost una teologică, el făcând parte dintr-o generație întregă de intelectuali transilvăneni⁴⁷ care s-au format ca produse ale Unirii de la 1700 cu Biserica Romei. Formarea și evoluția sa s-a realizat între limitele instituționale deschise de acest act politic. În personalitatea sa se amestecă două profile principale: funcționarul și istoricul, care și-au disputat întâietatea în funcție de moment. Niciodată însă imaginea lui Gheorghe Șincai nu a fost asociată cu cea a teologului, chiar dacă acesta este domeniul în care s-a format și pentru care era destinat. Șincai nu prezintă o structură morală și spirituală de preot sau călugăr⁴⁸. Opțiunea pentru istorie a fost una constantă, urmărită pe tot parcursul vieții; s-a impus ca mai mult decât o simplă preocupare sau o înscriere convențională în tiparele timpului. Constanța efortului recuperator pentru istoriografia românească a secolului XVIII, perfecționismul aproape obsesiv manifestat în acumularea și gestionarea informației sunt factori care au condus la profesionalizarea sa pe acest domeniu.

ANA MARIA ROMAN-NEGOI

**GHEORGHE ȘINCAI IN ROMANIAN HISTORIOGRAPHY:
SEARCHING FOR A BALANCE**

ABSTRACT

Romanian historiography is inclined to preserve two contradictory images of Gheorghe Șincai: the tragic image of the pilgrim historian carrying his lifetime work in his cloth bag and at the opposite corner, the hyperbolic image of the imperial clerk establishing over 300 schools on his own. The present study intends to pinpoint the main historiographical reference points that have generated or multiplied positions related to the subject Gheorghe Șincai – the man and the work- thus contributing to the crystallization of images in operation at the present time. Our investigation of historiographical products associated to the chosen subject has relied on varied categories, from the work of synthesis concentrated around the Transylvanian School to the monographic studies and works that have been decisive in shaping the present day image of Gheorghe Șincai. Our review of varied categories of historiographical products was intended to sort out and retain the relevant contributions necessary to direct our work on this topic as well as to identify possible examples that have stood out through the promotion of a new type of interdisciplinary approach and whose results have already been verified in Romanian historiography.

---

⁴⁷ Nastasă 1999, p. 12-18.

⁴⁸ Câmpeanu 2000, p. 46.

Abrevieri bibliografice

- Albu 1944 - Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj 1944.
- Anghelescu 1983 - Mircea Anghelescu, "Tipografia Universității din Buda și luminiștii români", în *Typographia Universitatis Hungaricae Buda 1777-1848*, Publicée par Péter Király, Budapest 1983, p. 287-293.
- Bariț 1841 - George Bariț, "Trei manuscrise pentru Gheorghe Șincai", în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, 47, 1841, p. 370-374.
- Bozac și Teodor 1966 - Ileana Bozac, Pompiliu Teodor, "Învățământul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea", în *Din istoria pedagogiei românești*. Vol II, București 1966, p. 142-167.
- Câmpeanu 1995 - Ovidiu Câmpeanu, "Izvoarele Cronicii lui Șincai", în *Biblioteca și Cercetarea*, XIX, 1995, p. 43-47.
- Câmpeanu 1999 - Remus Câmpeanu, *Intelctualitatea română din Transilvania în veacul al XVIII-lea*, Cluj-Napoca 1999.
- Câmpeanu 2000 - Remus Câmpeanu, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Cluj-Napoca 2000.
- Chindriș 1980 - Ioan Chindriș, "Blajul iluminist. O analiză a structurilor culturale", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIII, 1980, p. 186-208.
- Cipariu 1842 - Timotei Cipariu, "Gheorghe Șincai", în *Foaie pentru minte inimă și literatură*, 42, 1842, p. 329-334.
- Densușianu 1920 - Ovid Densușianu, *Literatura română modernă*, Vol. I, București 1920.
- Dreghicui 1992-1994 - Doina Dreghicui, "Scriverile lui Gheorghe Șincai în patrimoniul bibliofil al județului Alba", în *Sargetia*, XXV, 1992-1994, p. 345-353.
- Duicu 1983 - Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, 1983.
- Gavra 1844 - Alexandru Gavra, "Precuvariante la Gheorghe Șincai", în *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, I, Buda, Tipografia Universității, 1844.
- Gorun 1992 - Gheorghe Gorun, "Cenzorii români de la Tipografia din Buda", în *Crisia*, XXII, 1992, p. 280-302.
- Iorga 1969 - Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul XVIII, Volumul II*, București 1969.
- Kiss 1973 - Andrei Kiss, "Gheorghe Șincai și științele fundamentale ale istoriei", în *Revista arhivelor*, L, XXXV, 2, 1973, p. 259-269.
- Kogălniceanu 1840 - Mihail Kogălniceanu, "Gheorghe Șincai", în *Dacia literară*, 1840, partea a II-a, p. 216-220.
- Kogălniceanu 1841 - Mihail Kogălniceanu, "Gheorghe Șincai", în *Arhiva românească*, I, 1841, p. 1-5.
- Mălinaș 1984 - Ioan Marin Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul împărătesei Maria Tereza (1740-1780) și a împăraților Iosif al II-lea (1780-1790) și Leopold al II-lea (1790-1792)*, Viena 1984.
- Mârza 1978 - Iacob Mârza, *Școală și națiune. Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale*, Cluj-Napoca 1978.
- Mârza 2002 - Iacob Mârza, *Etape și momente din istoria învățământului în Transilvania (sec. XVIII-XIX)*, Sibiu 2002.
- Mureșan 1973 - Angela Mureșan, "Scurtă privire asupra corpusului de documente al lui Gheorghe Șincai", în *Apulum*, XI, 1973, p. 783-795.
- Nastasă 1999 - Lucian Nastasă, *Generație și schimbare în istoriografia română. Sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca 1999.
- Netea 1943 - Vasile Netea, *Figuri ardeleni*, București 1943.

- Papiu Ilarian 1869 - Alexandru Papiu Ilarian, *Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai din Șinca* [Discurs de recepție la Academie cu răspunsul lui George Bariț], București 1869.
- Papiu Ilarian 1886 - Alexandru Papiu Ilarian, "Viața și operele lui G. Șincai", în *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, București 1886
- Pascu 1927 - Giorgie Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII: Epoca lui Clain, Șincai și Maior*, Iași 1927.
- Păclișanu 1924 - Zenovie Păclișanu, "Cenzura Cronicii lui Șincai", în *Revista arhivelor*, 1, 1924, p. 20-30.
- Pervain 1971 - Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Cluj 1971.
- Piru 1977 - Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la origini până la 1830*, București 1977.
- Popa 1980 - Mircea Popa, "Noi date privind activitatea lui Alexandru Gavra", în *Ziridava*, XII, 1980, p. 589-593.
- Popovici 1945 - Dumitru Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des Lumières*, Sibiu 1945.
- Potra și Curticăpeanu 1973 - George Potra și Vasile Curticăpeanu, "Istoricul tipăririi și difuzării Cronicii lui George Șincai", în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XVI, 1973, p. 77-135.
- Prodan 1991 - David Prodan, *Din istoria Transilvaniei Studii și evocări*, București 1991.
- Protopopescu 1966 - Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București 1966.
- Radu 1924 - Iacob Radu, *Doi Luceferi rătăcitori. Gheorghe Șincai și Samoil Micu Clain*, București 1924.
- Rațiu 1904 - Ioan Rațiu, *Studii și biografii*, Blaj 1904.
- Rus 1980 - Traian Rus, "Preocupări pentru tipărirea operei lui Gheorghe Șincai în secolul al XIX-lea", în *Marisia*, X, 1980, p. 705-712.
- Stanciu 2003 - Laura Stanciu, *Biografia unei atitudini. Petru Maior (1760-1821)*, Cluj-Napoca 2003.
- Școala Ardeleană 1983 - *Școala Ardeleană*. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, Introducere Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor, Vol. I-II, București 1983.
- Teodor 2000 - Pompiliu Teodor, *Sub semnul Luminilor. Samuil Micu*, Cluj-Napoca 2000.
- Tomuș 1965 - Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București 1965.
- Treboniu Laurian 1853 - August Treboniu Laurian, "Biografia lui Gheorghe Șincai", în *Hronica românilor de Gheorghe Șincai din Șinca*, Iași 1853, p. XI-XIV.
- Zub 2004 - Alexandru Zub, *Istorie și finalitate*, București 2004.